

ระเบียบวิธีวิจัยและลักษณะของข้อมูล

แหล่งข้อมูลและกรอบตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้ข้อมูลจากการสำรวจโครงการวิจัยผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของผู้สูงอายุในประเทศไทย (The Survey of Socio-economic Consequences of the Ageing of the Population in Thailand หรือ SECAPT) ซึ่งสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2529 โครงการ SECAPT นี้เป็นโครงการ 1 ใน 7 โครงการของแผนงานประชากรของอาเซียนระยะที่ 3 (ASEAN Population Programme, Phasse III) ประเทศไทยเป็น 1 ใน 5 ของกลุ่มประเทศอาเซียนที่ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การเลือกตัวอย่างในโครงการ SECAPT

ประชากรผู้สูงอายุตัวอย่างในโครงการ SECAPT มีการเลือกในคอนแรกให้เป็นตัวแทนระดับประเทศ โดยการถ่วงน้ำหนักด้วยตนเอง (self-weighting) เลือกโดยวิธี stratified three stage sampling โดยมีขั้นตอนการเลือกดังนี้

ขั้นที่ 1 แบ่ง 73 จังหวัด ออกเป็น 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ส่วนกรุงเทพมหานคร ถือเป็นเขตอิสระ จากนั้นจึงเลือกจังหวัดตัวอย่างตามสัดส่วนของตัวอย่างที่น่าจะเป็นตามขนาด (probability proportional to size หรือ pps.) ทำให้ได้ 26 จังหวัดตกเป็นตัวอย่าง คือ

ภาคเหนือ 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง สุโขทัย พิจิตร และนครสวรรค์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6 จังหวัด ได้แก่ เลย สกลนคร กาฬสินธุ์ นครราชสีมา ขอนแก่น และศรีสะเกษ

ภาคกลาง 8 จังหวัด ได้แก่ ราชบุรี นครปฐม สระบุรี ย่างทอง ตราด ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และสมุทรปราการ

ภาคใต้ 5 จังหวัด ได้แก่ ระนอง ภูเก็ต พัทลุง สตูล และยะลา
เขตอิสระ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร

ขั้นที่ 2 ในแต่ละจังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่างถูกแบ่งออกเป็น 2 เขต ตามลักษณะการแบ่งเขตของกระทรวงมหาดไทย คือ เขตเทศบาลหรือเขตเมือง และนอกเขตเทศบาลหรือเขตชนบท จากจังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่างได้เลือกอำเภอตัวอย่าง 1 หรือ 2 อำเภอ โดยใช้การเลือกอย่างมีระบบ

ขั้นที่ 3 เลือกตัวอย่าง 3 กลุ่มคือ

ก. ตัวอย่างในเขตชนบท เลือกหมู่บ้านตัวอย่าง 3 หมู่บ้านต่อ 1 อำเภอที่ตกเป็นตัวอย่างแบบมีระบบ โดยวิธีการเลือกตามสัดส่วนของตัวอย่างที่น่าจะเป็นตามขนาด (pps.) และทุกครัวเรือนในหมู่บ้านที่ถูกเลือกจะตกเป็นตัวอย่าง ด้วยวิธีดังกล่าวจะได้ครัวเรือนตัวอย่างประมาณ 9,000 ครัวเรือน จาก 34 อำเภอตัวอย่าง

ข. ตัวอย่างในเขตเมือง เลือกแบบมีระบบ จากจังหวัดทั้งหมดที่ตกเป็นตัวอย่างเลือกอำเภอเมือง แล้วจึงเลือกชุมชนอาคาร (block) ได้ตัวอย่างทั้งหมด 25 ชุมชนอาคาร โดยมีประมาณ 2,000 ครัวเรือน อยู่ในชุมชนตัวอย่างนี้

ค. ตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานคร ในคอนแรกเลือกแบบมีระบบจากเขตทั้งหมด 24 เขต ได้เขตตัวอย่าง 5 เขต แต่ละเขตตัวอย่างเลือกชุมชนอาคารตัวอย่างมาเขตละ 1 ชุมชนได้ตัวอย่าง 500 ครัวเรือน ต่อมาได้ขยายเขตตัวอย่างเพิ่มอีก 19 เขต ได้ครัวเรือนตัวอย่างเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 3,000 ครัวเรือนจาก 19 ชุมชนอาคาร

การถ่วงน้ำหนัก

เนื่องจากในการปฏิบัติงานภาคสนาม พบว่าจำนวนตัวอย่างในเขตเมืองอาจไม่ได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ จึงได้เพิ่มขนาดตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานครและบางพื้นที่ในเขตเมืองของจังหวัดตัวอย่าง ทำให้ตัวอย่างของโครงการ SECAPT เบี่ยงเบนไปจากการถ่วงน้ำหนักด้วยตนเอง (self-weighting) ดังนั้น ในการประมาณค่าระดับประเทศจึงต้องถ่วงน้ำหนักด้วยค่าถ่วงน้ำหนักที่เหมาะสม ค่าถ่วงน้ำหนักนี้คำนวณโดยให้มีการกระจายของตัวอย่างเป็นไปตามการกระจายตัวของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ในการสำรวจการเปลี่ยนแปลงประชากรครั้งที่ 3 (SPC 3) พ.ศ. 2527-2528 (รายละเอียดการเลือกตัวอย่างและการคำนวณค่าถ่วงน้ำหนักดูได้จาก

Napaporn Chayovan, Malinee Wongsith, and Chanpen Saengtienchai 1988:
Appendix A)

การเลือกตัวอย่างดังกล่าว ได้จำนวนครัวเรือนผู้สูงอายุที่ตกเป็นตัวอย่างทั่วประเทศ
ประมาณ 17,000 ครัวเรือน และจำนวนผู้สูงอายุที่สัมภาษณ์ได้รวมทั้งสิ้น 3,252 ราย โดยแยก
เป็นชาย 1,333 ราย หญิง 1,919 ราย โดยเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตชนบท 2,424 ราย และ
อยู่ในเขตเมือง 828 ราย

ข้อมูลของโครงการ SECAPT ประกอบด้วยแบบสอบถามทั้งหมด 4 ชุด คือ แบบสอบถาม
สำหรับผู้สูงอายุ แบบสอบถามสำหรับผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 15-44 ปี แบบสอบถามสถานพยาบาลและ
แบบสอบถามชุมชน

แบบสอบถามสำหรับผู้สูงอายุซึ่งใช้ เป็นข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยคำถาม
7 ส่วน คือ

- ส่วนที่ 1 แบบบันทึกครัวเรือน
- ส่วนที่ 2 ประวัติทั่วไป
- ส่วนที่ 3 การทำงาน
- ส่วนที่ 4 การอยู่อาศัยและการดำรงชีพ
- ส่วนที่ 5 สุขภาพ
- ส่วนที่ 6 บทบาทและสถานภาพของผู้สูงอายุ
- ส่วนที่ 7 ความคิดเห็นเกี่ยวกับ เรื่องของผู้สูงอายุ

สำหรับข้อมูลที่นำมาหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในการศึกษา ครั้งนี้จะนำมาใช้
เฉพาะในส่วนที่ 1-5 เท่านั้น

ข้อจำกัดของข้อมูล

1. ในการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ตกเป็นตัวอย่างนั้น สัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่สามารถให้สัมภาษณ์
ได้เท่านั้น ส่วนผู้ที่มีปัญหาในการให้สัมภาษณ์ เช่น ปัญหาในการได้ยินหรือเจ็บป่วย ไม่สามารถที่จะ
ให้สัมภาษณ์ได้ ไม่อยู่ในข่ายในการศึกษา ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่มีปัญหาและไม่ตกอยู่ในการศึกษาวิจัยของ
โครงการใหญ่นี้ นับว่ามีส่วนสำคัญในการศึกษา โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย เพราะ เป็นกลุ่มเป้าหมาย
ในการศึกษาครั้งนี้ จึงอาจจะทำให้การวิเคราะห์ได้ผลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

2. มีปัจจัยอีกหลายอย่างที่นำเสนอในการศึกษาเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ เช่น ความคิดเห็นของผู้สูงอายุเกี่ยวกับสถานบริการสุขภาพอนามัยของรัฐหรือเหตุผลของการเลือกใช้บริการของผู้สูงอายุ แต่ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากโครงการที่ศึกษาคั้งนี้นำข้อมูลมาใช้ ไม่ได้เก็บข้อมูลดังกล่าว

ขอบเขตและตัวแปรในการศึกษา

ขอบเขตในการศึกษาคั้งนี้ประกอบด้วย

- ก. ศึกษาการเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัย เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไป และเพื่อรักษาโรคประจำตัวของผู้สูงอายุ
- ข. ศึกษาความสัมพันธ์ของลักษณะด้าน เศรษฐกิจ สังคม ประชากร และปัจจัยอื่นๆ ของผู้สูงอายุกับการเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัย เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไปและเพื่อรักษาโรคประจำตัวของผู้สูงอายุ
- ค. เปรียบเทียบรูปแบบของการเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัย เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไปและเพื่อรักษาโรคประจำตัวของผู้สูงอายุ

การศึกษาในคั้งนี้จะแบ่งการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม เป็น 2 ส่วน ซึ่งมีตัวแปรที่ใช้อย่างนี้

ส่วนที่ 1

1. ตัวแปรตาม

การเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัย เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไปของผู้สูงอายุ

2. ตัวแปรอิสระ

2.1 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

2.1.1 สถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

2.1.2 ปัญหาในการจ่ายค่ารักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ

2.1.3 อาชีพปัจจุบันและอาชีพก่อนอายุ 60 ปี ของผู้สูงอายุ

2.2 ลักษณะทางสังคม

2.2.1 เขตที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

2.2.2 ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ

2.3 ลักษณะทางประชากร

2.3.1 อายุของผู้สูงอายุ

2.3.2 เพศของผู้สูงอายุ

2.3.3 สถานภาพสมรสของผู้สูงอายุ

2.3.4 ประเภทของครัวเรือนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่

2.4 ตัวแปรเกี่ยวกับบุตรของผู้สูงอายุ

2.4.1 จำนวนบุตรที่อยู่ด้วยกับผู้สูงอายุ

2.4.2 จำนวนบุตรที่ให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ

2.4.3 จำนวนบุตรที่อาศัยในบ้านเดียวกับผู้สูงอายุและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ

2.4.4 จำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ที่อื่นและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ

3. ตัวแปรคุม เนื่องจากความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายสถานบริการสุขภาพอนามัยในเขตเมือง และ เขตชนบท การศึกษาในครั้งนี้จึงใช้ เขตที่อยู่อาศัย เป็นตัวแปรคุม

ส่วนที่ 2

1. ตัวแปรตาม

การเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัย เพื่อรักษาโรคประจำตัวของผู้สูงอายุ

2. ตัวแปรอิสระ

2.1 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

2.1.1 สถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

2.1.2 ปัญหาในการจ่ายค่ารักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ

2.1.3 อาชีพปัจจุบันและอาชีพก่อนอายุ 60 ปี ของผู้สูงอายุ

2.2 ลักษณะทางสังคม

2.2.1 เขตที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

2.2.2 ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ

2.3 ลักษณะทางประชากร

2.3.1 อายุของผู้สูงอายุ

2.3.2 เพศของผู้สูงอายุ

- 2.3.3 สถานภาพสมรสของผู้สูงอายุ
- 2.3.4 ประเภทของครัวเรือนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่
- 2.4 ตัวแปรเกี่ยวกับบุตรของผู้สูงอายุ
 - 2.4.1 จำนวนบุตรที่อยู่ด้วยกันกับผู้สูงอายุ
 - 2.4.2 จำนวนบุตรที่ให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ
 - 2.4.3 จำนวนบุตรที่อาศัยในบ้านเดียวกับผู้สูงอายุและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ
 - 2.4.4 จำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ที่อื่นและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ

3. ตัวแปรคุม เนื่องจากความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายสถานบริการสุขภาพอนามัยในเขตเมือง และเขตชนบท การศึกษาในครั้งนี้จึงใช้ เขตที่อยู่อาศัย เป็นตัวแปรคุม

นิยามศัพท์และตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1. ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุเต็มตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป
 2. บุตรของผู้สูงอายุ หมายถึง บุตร บุตรเลี้ยง หรือบุตรบุญธรรมของผู้สูงอายุ เฉพาะผู้ที่มีอายุเต็มตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป
 3. การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ หมายถึง การให้เงิน อาหาร เสื้อผ้า หรือของใช้ต่างๆ แก่ผู้สูงอายุ การไปเยี่ยม เยียนผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุในเรื่องต่างๆ หรือการให้ผู้สูงอายุกินอยู่ในบ้านด้วย ฯลฯ อย่างสม่ำเสมอ
 4. ตัวแปรตาม ได้แก่
 - 4.1 การเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไป เป็นตัวแปรที่ได้จากคำถามในแบบสอบถามสำหรับผู้สูงอายุ ข้อ 511. ซึ่งถามผู้สูงอายุว่า "โดยปกติเมื่อท่านป่วย ท่านไปรับการรักษาที่ไหน เป็นส่วนใหญ่"
 - 4.2 การเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุเพื่อรักษาโรคประจำตัว เป็นตัวแปรที่ได้จากคำถามในแบบสอบถามสำหรับผู้สูงอายุ ข้อ 504 ข. ซึ่งถามเฉพาะผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวว่า "ท่านไปหาใครหรือไปที่ไหนเพื่อรักษาโรคประจำตัวของท่าน"
- การเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุทั้งเพื่อรักษาโรคทั่วไป และเพื่อรักษาโรคประจำตัวแบ่งเป็น

ก. สถานบริการสุขภาพอนามัยประเภทแผนปัจจุบัน หมายถึง โรงพยาบาล สถานีอนามัยของรัฐบาล โรงพยาบาลและคลินิกเอกชน

ข. สถานบริการสุขภาพอนามัยประเภทอื่นๆ หมายถึง ร้านขายยา สถานที่รักษาแผนโบราณ สถานที่รักษาโดยพระสงฆ์ และอื่นๆ

5. ตัวแปรอิสระ ได้แก่

5.1 สถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ หมายถึง ระดับฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ซึ่งวัดได้จากการให้คะแนนตัวแปรต่างๆ ได้แก่ รายได้ การเป็นเจ้าของบ้าน และลักษณะของพื้นบ้านชั้นล่างของผู้สูงอายุ แล้วสร้างเป็นดัชนีวัดฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

ก. รายได้ของผู้สูงอายุ เนื่องจากลักษณะรายได้ของผู้สูงอายุ มีความแตกต่างจากลักษณะรายได้ของกลุ่มที่อยู่ในวัยทำงาน กล่าวคือส่วนใหญ่จะมีรายได้น้อย การศึกษาในครั้งนีจึงแบ่งกลุ่มรายได้ของผู้สูงอายุอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

0 - 499	บาทต่อเดือน	=	1	คะแนน
500 - 999	"	=	2	"
1000 - 1499	"	=	3	"
1500 - 1999	"	=	4	"
2000 และมากกว่า	"	=	5	"

ข. การเป็นเจ้าของบ้านของผู้สูงอายุ ตัวแปรนี้ใช้แสดงระดับฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ โดยที่ในการศึกษาค้างนี้ได้แยกกลุ่มผู้สูงอายุตามสถานภาพของการเป็นเจ้าของบ้านออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน และได้ให้คะแนนแตกต่างกันไปตามลำดับความเป็นเจ้าของบ้านมากน้อยดังนี้

บ้านของผู้ยืม	=	0	คะแนน
บ้านของบุตร	=	1	"
บ้านของตนเองหรือคู่สมรส	=	3	"

ค. ลักษณะของพื้นบ้านชั้นล่างที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ โดยที่วัสดุที่ใช้เป็นพื้นบ้านชั้นล่างมักจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนนั้นๆ จึงสามารถให้คะแนนตามมูลค่าหรือราคาของวัสดุที่ใช้ก่อสร้าง เพื่อใช้เป็นอีกตัวแปรหนึ่งในการแสดงฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลผู้นั้น สำหรับการให้คะแนนได้ดัดแปลงจากเกณฑ์ของ จอห์น โบเนล และมาลีนิ วงษ์สิทธิ์ (2533: 209) ดังนี้

พื้นบ้านที่เป็นดินหรือทราย	= 0	คะแนน
พื้นบ้านที่เป็นไม้กระดานแผ่น	= 1	"
พื้นบ้านที่เป็นซีเมนต์ กระเบื้อง หินขัด ไม้ปาเก้	= 3	"

เมื่อรวมคะแนนของตัวแปรทั้ง 3 นี้แล้วก็ได้นำมาจัดกลุ่มสถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากการกระจายตัวของคะแนนรวมดังกล่าว แล้วแบ่งกลุ่มตามความเหมาะสมเป็น 3 กลุ่ม คือ สถานภาพทางเศรษฐกิจสูง กลาง และต่ำ ดังนี้

- ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำ หมายถึง ผู้ที่ได้คะแนนรวม 1-4 คะแนน
- ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจปานกลาง หมายถึง ผู้ที่ได้คะแนนรวม 5-8 คะแนน
- ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง หมายถึง ผู้ที่ได้คะแนนรวม 9-11 คะแนน

5.2 ตัวแปรเรื่องปัญหาในการจ่ายค่ารักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ เป็นตัวแปรที่ได้จากคำถามข้อ 516.ข ซึ่งถามผู้สูงอายุว่า "ถ้าท่านป่วยและต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลครั้งละประมาณ 100 บาทขึ้นไป ท่านคิดว่าจะมีปัญหาในการจ่ายค่ารักษาพยาบาลนั้นหรือไม่" คำตอบที่ได้แบ่งเป็น มีปัญหามาก มีปัญหา และไม่มีปัญหา

5.3 อาชีพของผู้สูงอายุ ได้แก่

ก. อาชีพปัจจุบัน หมายถึง อาชีพที่ผู้สูงอายุทำในระหว่าง 1 สัปดาห์ก่อนการสำรวจ และอาชีพที่ทำภายในรอบปีที่แล้ว

ข. อาชีพก่อนอายุ 60 ปี หมายถึง อาชีพที่ผู้สูงอายุทำก่อนที่จะมีอายุ 60 ปี โดยที่อาชีพทั้ง 2 กรณีนี้ถูกแบ่งเป็น อาชีพในภาคเกษตรกรรม อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม และกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพใดๆ

5.4 ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น ไม่ได้เรียน เรียนแต่ไม่ทราบชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 และตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 5 ขึ้นไป

5.5 ประเภทของครัวเรือนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ หมายถึง แบบของครัวเรือนที่ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกอยู่ในปัจจุบัน แบ่งเป็น

ก. อยู่คนเดียว

ข. ครั้วเรือนเดี่ยว ประกอบด้วยสามีและ/หรือภรรยา กับบุตรที่ยังไม่ได้สมรสแต่อย่างน้อยมี 2 คนขึ้นไป และอาจจะมีญาติที่ยังไม่สมรสในรุ่นเดียวกับบุตรอาศัยอยู่ด้วย

ค. ครั้วเรือนขยาย ซึ่งมีด้วยกันหลายรูปแบบ คือ

1. ครั้วเรือนแบบย่อย ประกอบด้วยสามีและ/หรือภรรยา กับบุตรที่สมรส 1 คนและ/หรือหลานที่สมรส 1 คน และอาจมีบุตรและหลานอื่นๆ ที่ยังไม่สมรส และอาจมีญาติที่ไม่สมรสที่อยู่ในรุ่นเดียวกับบุตรหรือหลานอยู่ด้วย

2. ครั้วเรือนแบบรวม ประกอบด้วยสามีและ/หรือภรรยาและญาติที่เป็นโสดหรือสมรส (ปกติมักเป็นที่น้องร่วมบิดามารดา) ที่อยู่ในรุ่นเดียวกับตนเอง อาจมีบุตรหรือหลานหรือคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ญาติที่เป็นโสดอยู่ด้วย

3. ครั้วเรือนแบบผสม ประกอบด้วยสามีและ/หรือภรรยา กับบุตรที่สมรสอย่างน้อย 2 คน และ/หรือหลานที่สมรสอย่างน้อย 2 คน หรือประกอบด้วยสามีและ/หรือภรณากับญาติที่อยู่ในรุ่นเดียวกับตนเองที่ยังไม่สมรสอย่างน้อย 1 คน และมีบุตรหรือหลานที่สมรสอย่างน้อย 1 คน

5.6 สถานภาพสมรสของผู้สูงอายุ หมายถึง สถานภาพสมรสในปัจจุบันของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น สมรส หม้าย หย่าร้าง และแยกกันอยู่ และโสด

5.7 เพศของผู้สูงอายุ หมายถึง เพศของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ เป็นหญิงหรือชาย

5.8 อายุของผู้สูงอายุ หมายถึง อายุเต็มปีของผู้สูงอายุ ณ เดือนที่สัมภาษณ์ ซึ่งได้จากการปรับแก้ไขให้ถูกต้องแล้ว แบ่งเป็น 60-64 ปี 65-69 ปี และตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป

5.9 เขตที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ หมายถึง เขตที่อยู่อาศัยในปัจจุบันของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น เขตเมือง หมายถึง บริเวณเขตเทศบาลทั่วประเทศ และกรุงเทพมหานคร และเขตชนบท หมายถึง บริเวณนอกเขตเทศบาลทั่วประเทศ

5.10 จำนวนบุตรที่อยู่ด้วยกับผู้สูงอายุ หมายถึง จำนวนบุตรซึ่งมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปของผู้สูงอายุที่ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเดียวกับผู้สูงอายุ จำนวนบุตรนี้แบ่งเป็น ไม่มี มี 1-2 คน มี 3-4 คน และมีตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป

5.11 จำนวนบุตรที่ให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ หมายถึง จำนวนบุตรของผู้สูงอายุที่เคยให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ ทั้งบุตรที่อยู่บ้านเดียวกับผู้สูงอายุ และอยู่ที่อื่นรวมกัน แบ่งเป็น ไม่มี 1-3 คน มี 4-6 คน และมีตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป

5.12 จำนวนบุตรที่อาศัยในบ้านเดียวกับผู้สูงอายุและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ หมายถึง จำนวนบุตรของผู้สูงอายุซึ่งขณะให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุได้อาศัยอยู่บ้านเดียวกับผู้สูงอายุ แบ่งเป็น ไม่มี มี 1-2 คน และมีตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป

5.13 จำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ที่อื่นและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ หมายถึง จำนวนบุตรของผู้สูงอายุซึ่งขณะให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุไม่ได้อาศัยอยู่บ้านเดียวกับผู้สูงอายุ แบ่งเป็น ไม่มี มี 1-2 คน มี 3-4 คน และมีตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป

วิธีวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

เนื่องจากจำนวนประชากรตัวอย่างที่ใช้ศึกษามีค่าเบี่ยงเบนไปจากการด่วงน้ำหนักด้วยตัวเอง การประมวลค่าให้เป็นตัวแทนระดับประเทศ จึงต้องมีการด่วงน้ำหนักด้วยค่าด่วงน้ำหนักที่เหมาะสม ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงเสนอข้อมูล และผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการด่วงน้ำหนักแล้ว ซึ่งมีค่าแตกต่างไปจากจำนวนตัวอย่างที่สัมภาษณ์ได้ อย่างไรก็ตาม จำนวนตัวอย่างที่เสนอในแต่ละตารางอาจผันแปรไปเล็กน้อย เนื่องจากความแตกต่างกันของจำนวนตัวอย่างที่ไม่มี หรือไม่ทราบคำตอบ และเพราะการด่วงน้ำหนัก สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSSx (Statistical Package for the Social Sciences) ซึ่งมีรายละเอียดการวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูลดังนี้

1. ใช้อัตราร้อยละ แสดงลักษณะทั่วไปของข้อมูล เกี่ยวกับลักษณะของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ และแบบแผนการเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ
2. ใช้อัตราร้อยละ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุกับการเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ และเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไปและเพื่อรักษาโรคประจำตัว
3. ใช้ไค-สแควร์ (chi-square test) เพื่อทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของความสัมพันธระหว่างลักษณะด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุ กับการเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัย ซึ่งในการศึกษานี้ใช้นัยสำคัญทางสถิติ (significance) ที่ระดับ .05

ลักษณะทั่วไปของข้อมูล

ผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างในการศึกษานี้มีจำนวน 3,252 ราย มีลักษณะด้านต่างๆ เป็นดังนี้

1. ลักษณะทางประชากร (ตารางที่ 2)

อายุ เมื่อพิจารณาผู้สูงอายุแยกตามกลุ่มอายุ 5 ปี พบว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มอายุ 70 ปีขึ้นไปมีร้อยละ 40.1 ในกลุ่มอายุ 60-64 ปีมีร้อยละ 33.2 และกลุ่มอายุ 65-69 ปีมีร้อยละ 26.7

เพศ ผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่าง เป็นเพศหญิงมากกว่าชาย คือมีผู้สูงอายุหญิงร้อยละ 59.0 และผู้สูงอายุชายมีเพียงร้อยละ 41.0

สถานภาพสมรส พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในการศึกษาปีผ่านการสมรสแล้ว โดยร้อยละ 54.9 เป็นผู้ที่ไม่สมรส ร้อยละ 43.9 เป็นหม้าย หย่าร้าง และแยกกันอยู่ และมีผู้สูงอายุที่เป็นโสดเพียงร้อยละ 1.2 เท่านั้น

ประเภทของครัวเรือน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในครัวเรือนขยาย ซึ่งแบ่งออกเป็น อยู่ในครัวเรือนแบบย่อยมากที่สุดคือร้อยละ 56.7 อยู่ในครัวเรือนแบบผสมร้อยละ 5.1 และอยู่ในครัวเรือนแบบรวมร้อยละ 1.7 ส่วนผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนเดี่ยวมีประมาณร้อยละ 31.9 และผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวมีเพียงเล็กน้อยคือร้อยละ 4.5

ตารางที่ 2 อัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามลักษณะทางประชากร

ลักษณะทางประชากร	ร้อยละ
<u>อายุ</u>	
60-64 ปี	33.2
65-69 ปี	26.7
70 ปีขึ้นไป	40.1
รวม	100.0 (3,251)
<u>เพศ</u>	
ชาย	41.0
หญิง	59.0
รวม	100.0 (3,251)

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลักษณะทางประชากร	ร้อยละ
สถานภาพสมรส	
สมรส	54.9
หม้าย หย่า และแยกกันอยู่	43.9
โสด	1.2
รวม	100.0 (3,251)
ประเภทของครัวเรือน	
อยู่คนเดียว	4.5
ครัวเรือนเดี่ยว	31.9
ครัวเรือนแบบย่อย	56.7
ครัวเรือนแบบรวม	1.7
ครัวเรือนแบบผสม	5.1
รวม	100.0 (3,243)

2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ (ตารางที่ 3)

สถานภาพทางเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาจากค่าคะแนนที่ได้จากดัชนีวัดฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุแล้ว พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ร้อยละ 71.3 มีสถานภาพทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 15.7 มีสถานภาพทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำ และผู้สูงอายุที่สถานภาพทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงมีเพียงร้อยละ 13.0

ปัญหาในการจ่ายค่ารักษาพยาบาล จากข้อคำถามที่ว่าผู้สูงอายุมีหรือไม่มีปัญหาหากต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลครั้งละประมาณ 100 บาทขึ้นไปเมื่อมีการเจ็บป่วยนั้น พบว่า ผู้สูงอายุประมาณครึ่งหนึ่งคือร้อยละ 55.5 ตอบว่าไม่มีปัญหา ส่วนผู้ที่มีปัญหานั้นพบว่า มีปัญหาบ้างร้อยละ 30.5 และมีปัญหามากร้อยละ 14.1

อาชีพปัจจุบัน เนื่องจากผู้สูงอายุในโครงการวิจัยส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป และมีแนวโน้มที่จะหยุดทำงานแล้ว ดังนั้นจึงพบว่าผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งไม่ได้ทำงานคือ ร้อยละ 61.8 ผู้สูงอายุที่ทำงานจะมีอาชีพอยู่ในภาคเกษตรกรรมมากกว่าอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมคือร้อยละ 26.1 และร้อยละ 12.1 ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะงานในภาคเกษตรกรรมมักไม่มีการกำหนดอายุเกษียณ

อาชีพก่อนอายุ 60 ปี เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาอาชีพก่อนที่ผู้สูงอายุจะมีอายุ 60 ปี พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่คือร้อยละ 76.9 ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ร้อยละ 20.8 ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม และมีผู้สูงอายุไม่เคยทำงานเลยมีเพียงร้อยละ 2.2 เท่านั้น

ตารางที่ 3 อัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจ

ลักษณะทางเศรษฐกิจ	ร้อยละ
<u>สถานภาพทางเศรษฐกิจ</u>	
ต่ำ	15.7
ปานกลาง	71.3
สูง	13.0
รวม	100.0 (2,693)
<u>ปัญหาในการจ่ายค่ารักษาพยาบาล</u>	
มีมาก	14.1
มีบ้าง	30.5
ไม่มี	55.5
รวม	100.0 (3,198)
<u>อาชีพปัจจุบัน</u>	
ในภาคเกษตรกรรม	26.1
นอกภาคเกษตรกรรม	12.1
ไม่ได้ทำงาน	61.8
รวม	100.0 (3,244)

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจ	ร้อยละ
<u>อาชีพก่อนอายุ 60 ปี</u>	
ในภาคเกษตรกรรม	76.9
นอกภาคเกษตรกรรม	20.8
ไม่ได้ทำงาน	2.2
รวม	100.0 (3,245)

3. ลักษณะทางสังคม (ตารางที่ 4)

ระดับการศึกษา เนื่องจากในสมัยก่อนยังไม่มีการศึกษาภาคบังคับ รวมทั้งประชาชนไม่นิยมเรียนหนังสือในชั้นสูงๆ โดยเฉพาะสตรีในสมัยก่อนส่วนมากมักไม่ได้เรียน จึงพบว่าผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่งคือร้อยละ 49.5 ไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ 34.1 จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ร้อยละ 11.0 เรียนหนังสือแต่ไม่ระบุว่าจบชั้นอะไร มีเพียงร้อยละ 5.5 เท่านั้นที่มีการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 4

เขตที่อยู่อาศัย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้สูงอายุที่ตกเป็นตัวอย่าง อยู่ในเขตเมืองร้อยละ 17.2 และอยู่ในเขตชนบทร้อยละ 82.8

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 อัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามลักษณะทางสังคม

ลักษณะทางสังคม	ร้อยละ
ระดับการศึกษา	
ไม่ได้เรียน	49.6
เรียน แต่ไม่ระบุชั้นที่จบ	10.9
ประถมศึกษาปีที่ 1-4	34.0
มีการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 4	5.5
รวม	100.0 (3,245)
เขตที่อยู่อาศัย	
เขตเมือง	17.2
เขตชนบท	82.8
รวม	100.0 (3,251)

4. ตัวแปรเกี่ยวกับบุตร (ตารางที่ 5)

จำนวนบุตรที่อยู่ด้วยกับผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 75 จะมีบุตรอยู่ด้วย โดยแยกเป็น ผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ด้วย 1-2 คนร้อยละ 65.8 มีบุตรอยู่ด้วย 3-4 คนร้อยละ 8.3 และมีบุตรอยู่ด้วยตั้งแต่ 5 คนขึ้นไปร้อยละ 1.4 ในขณะที่ผู้สูงอายุไม่มีบุตรอยู่ด้วยมีร้อยละ 24.6

จำนวนบุตรที่ให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ เมื่อพิจารณาเฉพาะบุตรที่ให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ พบว่าเกือบจะทั้งหมดของผู้สูงอายุมีบุตรให้การดูแลส่งเสีย กล่าวคือมีผู้สูงอายุร้อยละ 40.0 มีบุตรให้การดูแลส่งเสีย 1-3 คน ร้อยละ 36.6 มีบุตรให้การดูแลส่งเสีย 4-6 คน และร้อยละ 16.2 มีบุตรให้การดูแลส่งเสียตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป และมีเพียงร้อยละ 7.2 เท่านั้นที่ไม่มีบุตรให้การดูแลส่งเสียเลย

จำนวนบุตรที่อยู่บ้านเดียวกับผู้สูงอายุและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ ในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีบุตรให้การดูแลส่งเสียนั้นพบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุมีบุตรอยู่ด้วยคือมีบุตรอยู่ด้วย

1-2 คน คิดเป็นร้อยละ 48.0 และมีบุตรอยู่ด้วยตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 5.2 ส่วนร้อยละ 46.8 เป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรอยู่ด้วย

จำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ที่อื่นและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ พบว่าอัตราส่วนของผู้สูงอายุที่มีบุตรให้การดูแลส่งเสียแต่อยู่ที่อื่นจำนวน 1-2 คน 3-4 คน และตั้งแต่ 5 คนขึ้นไปใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 29.2, 27.7 และ 27.9 ตามลำดับ สำหรับผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ที่อื่นแต่ไม่ได้ให้การดูแลส่งเสียคิดเป็นร้อยละ 15.2

ตารางที่ 5 อัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามตัวแปรเกี่ยวกับบุตร

ตัวแปรเกี่ยวกับบุตร	ร้อยละ
<u>จำนวนบุตรที่อยู่ด้วยกับผู้สูงอายุ</u>	
ไม่มี	24.6
1-2 คน	65.8
3-4 คน	8.3
ตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป	1.4
รวม	100.0 (3,251)
<u>จำนวนบุตรที่ให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ</u>	
ไม่มี	7.2
1-3 คน	40.0
4-6 คน	36.6
ตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป	16.2
รวม	100.0 (3,251)
<u>จำนวนบุตรที่อยู่บ้านเดียวกับผู้สูงอายุและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ</u>	
ไม่มี	46.8
1-2 คน	48.0
ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป	5.2
รวม	100.0 (3,251)

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ปัจจัยเกี่ยวกับบุตร	ร้อยละ
<u>จำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ที่อื่นและให้การดูแลส่งเสียผู้สูงอายุ</u>	
ไม่มี	15.2
1-2 คน	29.2
3-4 คน	27.7
ตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป	27.9
รวม	100.0 (3,251)

การเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัย

1. การเลือกใช้บริการสุขภาพอนามัยเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไป
กรณีเมื่อผู้สูงอายุมีอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไปแล้วพบว่า มีผู้สูงอายุร้อยละ 37.8 จะซื้อยากินเอง ไปรักษากับหมอแผนโบราณ หรือไม่ได้รักษาใดๆ และอื่นๆ ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไปรักษาที่โรงพยาบาลของรัฐคือ ร้อยละ 33.0 และมีผู้สูงอายุร้อยละ 16.7 ไปใช้บริการที่สถานอนามัย และร้อยละ 12.5 ไปคลินิกหรือโรงพยาบาลเอกชน ดังตารางที่ 6

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 อัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามประเภทของสถานบริการสุขภาพอนามัยที่ผู้สูงอายุ เลือกใช้ เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยโดยทั่วไป

สถานบริการสุขภาพอนามัย	ร้อยละ
โรงพยาบาลของรัฐ	33.0
คลินิกหรือโรงพยาบาล เอกชน	12.5
สถานอนามัย	16.7
ประเภทอื่น ๆ (ซื้อยากินเอง, หมอแผนโบราณ, ไม่ได้รักษา ฯลฯ)	37.8
รวม	100.0 (3,117)

2. การเลือกใช้สถานบริการสุขภาพอนามัย เพื่อรักษาโรคประจำตัว

จากตารางที่ 7 พบว่าผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยด้วยโรคประจำตัว มีร้อยละ 38.4 จะไปซื้อยากินเอง รักษากับหมอแผนโบราณ ไม่ได้รักษาใดๆ และอื่นๆ ผู้สูงอายุที่ไปรักษาที่โรงพยาบาลของรัฐมีร้อยละ 37.6 ผู้สูงอายุที่ไปรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาล เอกชนมีร้อยละ 13.0 และไปรักษาที่สถานอนามัยร้อยละ 11.0

ตารางที่ 7 อัตราส่วนร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามประเภทของสถานบริการสุขภาพอนามัยที่ผู้สูงอายุ เลือกใช้ เพื่อรักษาโรคประจำตัว

สถานบริการสุขภาพอนามัย	ร้อยละ
โรงพยาบาลของรัฐ	37.6
คลินิกหรือโรงพยาบาล เอกชน	13.0
สถานอนามัย	11.0
ประเภทอื่น ๆ (ซื้อยากินเอง, หมอแผนโบราณ, ไม่ได้รักษา ฯลฯ)	38.4
รวม	100.0 (2,264)